

DATE DESPRE VIAȚA ȘI ACTIVITATEA LUI PETRU RAȚIU (1805-1876)

de
SUSANA ANDEA

Printre reprezentanții de seamă ai generației pașoptiste românești se numără și Petru Rațiu, figură mai puțin cunoscută istoriografiei noastre, beneficiind doar în treacăt de anumite referiri privitoare la viața și activitatea sa. Dispunem azi de o schiță biografică a acestuia, cu unele inexactități, datorită *Enciclopediei române* a lui C. Diaconovich, de unele date biografice însoțite de precizări utile în legătură cu profesoratul său de la Arad¹, precum și de prezentarea activității sale revoluționare de la 1848, activitate reconstituită în parte pe baza propriilor manuscrise cu caracter istoric și personal². Folosind datele oferite de aceste contribuții și asociindu-le altele mai puțin cunoscute extrase din șematismele și presa vremii, din lucrarea lui Vallási párhuzamok, unio és még valami (1842) și dintr-o scrisoare adresată în 1859 de Rațiu episcopului Gherlei, încercăm să întregim biografia sa intelectuală.

Petru Rațiu s-a născut la 22 februarie 1805 la Silvașu de Cîmpie, județul Bistrița-Năsăud. A urmat studiile gimnaziale la Oradea, după terminarea cărora, pentru anul școlar 1826/1827, a fost înscris la Seminarul Episcopiei din același oraș. Rezultatele frumoase obținute în primul an de studii l-a determinat pe episcopul Samuil Vulcan să-l trimită în 1827, împreună cu colegul său mai mare Teodor Aaron, la Seminarul din Pesta, unde a absolvit anul doi de teologie, revenind în 1828 la Oradea pentru a-și deșăvîrși aici studiile seminariale (1828-1830). În perioada 1830-1831 se află la curtea episcopală din Oradea în rândurile clerului tînăr, fiind hirotonisit la 18 septembrie 1831 și numit de administrator parohial în Cheț, azi suburbie a orașului Marghita, din județul Bihor. Între anii 1833-1848 deține rînd pe rînd parohiile Uileacu de Beiuș, Sîmbăta și Spinuș din dieceza greco-catolică a Oradei³.

Odată cu izbucnirea revoluției din 1848 Petru Rațiu ia parte activă la evenimentele acesteia, remarcîndu-se în sinodul protopopiatului Sfîrmaș din iulie 1848 și în sinodul diecezan deschis la Oradea în 29 august același an. Prin influența sa în rîndurile participanților a reușit să impună adoptarea de către cele două sinoade a unor hotărîri finale care vizau reglementarea vieții bisericești în spirit liberal și național. În adunarea sinodală

1 Teodor Botiș, *Istoria școlcii normale (Preparandiei) și a institutului teologic ortodox-român din Arad*, Arad, 1922, p. 531-532.

2 Ioan Boroș, *Anul 1848 și sinoadele protopopești și cel diecezan din eparhia unită de Oradea Mare*, în "Cultura creștină", XI (1922), nr. 9-10, p. 281-283.

3 *Schematismi venerabilis cleri dioecesis Magno-Varadinensis, pro annis 1826-1847*, Bratislava și Oradea.

diecezană din 22 septembrie 1848, cu toate intervențiile potrivnice ale episcopului Vasile Erdelyi, bucurându-se de simpatia și încrederea clerului, a fost ales, printre cei doi delegați, pentru a participa la sinodul general din Ungaria convocat pe ziua de 24 septembrie la Strigoniu⁴. Din cauza principiilor sale naționale precum și a uneltirilor episcopului Erdelyi, Rațiu a ajuns în 1849 să fie închis la Oradea. După eliberarea din detențiune, constrâns de greutatea financiară și de persecuțiile episcopului, părăsește dieceza și în 1850, împreună cu prietenul său protopopul Sfîrmașului Artemie Cristian, trece la confesiunea ortodoxă⁵. Vizitează mitropolia din Carloviț și mai multe mănăstiri sîrbești, după care, numit paroh ortodox în Arad, se îndreaptă spre Banat, în drumul său ținînd predici în localitățile amenințate de unire.

Stabilit la Arad, Petru Rațiu are prilejul să cunoască și să se împrietenească cu ierarhii episcopiei de aici, îndeosebi cu administratorul eparhial Patrichie Popescu, conjugîndu-și eforturile pentru redeschiderea seminarului și recuperarea bibliotecii dispersată în timpul revoluției. Datorită lui a fost reorganizată biblioteca, sporit fondul de carte prin noi donații și recuperate o serie de cărți și manuscrise⁶. A contribuit la redeschiderea seminarului teologic în toamna anului 1852, fiind instruit de profesor primar, funcție pe care a deținut-o pînă la sfîrșitul anului școlar 1856/1857, cînd a renunțat la catedră și, convins de vechiul său prieten Alexandru Dobra, acum episcop la Lugoj, a revenit la biserica greco-catolică⁷. În calitate de paroh ortodox și de profesor seminarial a ținut mai multe predici în biserica catedrală din Arad, dintre care cea rostită în 1853 cu prilejul instalării episcopului Procopie Ivacicovici a fost tipărită⁸. Tot în acest răstimp și-a definitivat un volum de predici pe care însă nu a reușit să-l tipărească din lipsă de mijloace financiare⁹. În anul 1862, fiind numit canonic la Lugoj, părăsește parohia unită din Arad și pleacă în orașul bănățean, unde va muri în 1876¹⁰.

Paralel cu activitatea în slujba bisericii, Petru Rațiu a desfășurat o muncă rodnică, nu lipsită de valoare, și în plan cultural. Încă din timpul studiilor de la Oradea și Pesta, a avut prilejul să stabilească legături de prietenie cu buni cunoscători ai lucrărilor reprezentanților de frunte ai Școlii Ardelene, unii dintre prietenii săi contribuind direct la difuzarea, mai cu seamă, a operei lui Petru Maior. Astfel Teodor Aaron, cu care plecase în 1827 la Pesta, este cunoscut în istoria culturii noastre prin acel **Scurt apendice la Istoria lui Petru Maior care prin adevărate mărturisiri a mai multor scriitori vechi, începutul românilor din romani adevărați, la mai mare lumină îl pune**, tipărit la Buda în aprilie 1828, scriere în mare parte concepută la Oradea. La îndemnul prietenului său Aaron, interesat de opera lui Petru Maior, este posibil ca Rațiu să fi solicitat în 1827 unchiului său Emeric Papp, executorul testamentului lui Maior, un număr de cinci exemplare din **Istoria besericeii românilor** (Buda, 1813), din care un exemplar l-a dăruit unui alt prieten al său, Ioan Alexi, autorul cunoscutei lucrări **Grammatica daco-romana sive valachica** (Viena, 1826) inspirată și ea de ideile învățatului luminist¹¹. Petru Rațiu ne apare, prin urmare, integrat în

4 Ioan Boroș, *op. cit.*

5 *Gazeta Transilvaniei*, XV (1852), p. 155, 186-187 și 189-191.

6 Teodor Botiș, *op. cit.*, p. 643 și 670-671; Rodica Rădulescu, **Manuscrise latine din județul Arad**, în "Ziridava", XII (1980), p. 775.

7 Teodor Botiș, *op. cit.*, p. 531-532.

8 **Predica D-lui prof. de teol. Petru Rațiu, spusă în biserica catedr. rom. din Arad cu ocaziunea solemnei intrări în dieceza arădană a Preasfinției Sale Domnului episcop Procopiu Ivacicoviciu**, în "Foaie pentru minte, inimă și literatură", XVI (1853), nr. 27, p. 197-199 și nr. 28, p. 205-206.

9 Vezi anexa.

10 C. Diaconovich, **Enciclopedia română**, III, Sibiu, 1904, p. 731-732; Teodor Botiș, *op. cit.*, p. 532.

11 Vezi anexa.

mișcarea de răspîndire a scrierilor lui Maior și va fi cuprins în curînd de pasiunea cercetării istoriei naționale.

Prietenia cu Ioan Alexi, Alexandru Dobra, Teodor Aaron, Ioan Szilágyi și alții, cu toții deținători de funcții la curtea episcopală din Oradea, i-a permis lui Rațiu, deși paroh în sate din apropierea Beiușului, să păstreze legăturile, în vederea cercetării istorice, cu biblioteca și arhiva episcopală. Încă din anul 1830, pe cînd prietenul său Ioan Alexi, în calitate de arhivar și actuar diecezan, l-a însoțit pe episcopul Samuil Vulcan la lucrările dietei Ungariei, Rațiu aflat la Oradea, după propria-i mărturisire, "a rătumtat tot arhivul" adunînd informații pe baza cărora mai tîrziu a scris **Istoria diecezei gr.-cat. de Oradea Mare**¹². Lucrarea a rămas în manuscris, păstrîndu-se după moartea autorului la Lugoj, fiind folosită de Ioan Boroș¹³ pentru reconstituirea evenimentelor de la 1848 din dieceza Oradei.

Paralel cu investigațiile sale istorice, Petru Rațiu urmărea cu atenție evoluția problemelor politice din Ungaria, mai cu seamă în condițiile evoluției acestora spre național. Citește gazetele maghiare, îndeosebi "Pesti Hirlap" și "Religio és nevelés", care în prejma anului 1840 sînt tot mai preocupate de viitorul statului maghiar asaltat de lupta naționalităților. Dată fiind importanța discuțiilor politice pentru soarta românilor, Rațiu se angajează în acestea, scriind lucrarea **Vallási párhuzamok, unio és még valami**. Cartea prefatăta la 1 mai 1842 în parohia Sîmbăta de lîngă Beiuș, a fost tipărită la Oradea în 1843 cu sprijinul financiar al baronului Huszár Lajos de Mező Kövesd¹⁴. Ea cuprinde o problemă de istorie confesională cu evidente implicații politice în prezentul redactării ei. Lucrarea se vrea un răspuns românesc la seria de articole publicate în "Pesti Hirlap", din anul 1841, de Bernáth Zsigmond, articole în care se discută, în contextul mai larg al confesionalismului din Ungaria, și problema unirii românilor cu biserica catolică. Petru Rațiu combate interpretarea maghiară, din perspectivă politică, a fenomenului unirii religioase la români, pentru aceasta recurgînd la antecedentele universale ale unirii religioase pe fondul cărora sînt tratate istoric raporturile românilor cu Reforma și Catolicismul. Proiectînd tratarea istoriei bisericii românești în planul mai larg al relațiilor dintre Roma și Bizanț, investigarea cîștigă în consecință cu fenomenul Reformei, prilej binevenit pentru abordarea legăturii dintre biserică și limba maternă. Relația era, evident, de stringentă actualitate în anii 1841-1843, cînd asistăm la intensificarea preocupărilor forurilor constituționale maghiare de elaborare a unor legi care să permită desnaționalizarea. De altfel, Petru Rațiu ia atitudine deschisă împotriva concepțiilor împărtășite de Szécheny István în plan național și se declară categoric ostil traducerii în limba maghiară a cărților bisericești, arătînd că prin traduceri se pot aduce prejudicii religiei, strecurîndu-se greșeli întocmai ca la traducerea românească a articolului de lege urbană din 1832; s-ar ridica apoi problema neologismelor și, în afară de acestea, imposibilitatea predicării într-o limbă neînțeleasă de popor¹⁵.

Ca izvoare pentru această lucrare de actualitate politică și națională, Rațiu folosește atît surse românești, cît și străine. Dintre cele românești amintim **Descrierea Moldovei** de Dimitrie Cantemir în ediția din 1825 de la Neamț (cap. 5 **Despre literile moldovenilor**), **Dissertatio canonica de matrimonio** (Viena, 1781) a lui Samuil Micu și **Istoria besericei românilor** (Buda, 1813) a lui Petru Maior, despre această ultimă lucrare fiindu-ne cunoscut că Petru Rațiu o avea personal din 1827. Dintre autorii străini sînt utilizați Martin Szentivány cu **Dissertatio chronologico-polemica, de ortu, progressu, ac diminutione**

12 Idem.

13 Ioan Boroș, op.cit., p. 281-283.

14 Tipăritura nu conține anul imprimării. Petrik Géza în **Magyarország bibliographiája 1712- 1860**, III, Budapesta, 1891, p. 168 trece cartea la tipăriurile din 1843.

15 **Vallási párhuzamok, unio és még valami**, Oradea, 1843, p. 62.

schismatis Graeci atque Graeci ritus ecclesiae, cum Romana ecclesia, tot votis exoptata reunione (Tyrnavia, 1703), Ioan Basilovici cu Brevis notitia foundationis Theodori Koriátovics (Cașovia, 1799-1805, 3 vol.) și diversele articole publicate în paginile gazetelor "Pesti Hirlap" și "Religio és nevelés". Cu toate că Vallási párhuzamok, unio és még valami își datorează informațiile unor lucrări de primă valoare, totuși ea constituie o scriere nu atât de erudiție, cât mai ales de angajare politico-confesională, care reflectă frământările din prejma revoluției de la 1848.

În timpul revoluției Petru Rațiu, pe lângă participarea sa activă la evenimente, a consemnat cu grijă desfășurarea acestora și adunat diverse știri din gazete și din actele oficiale alcătuind o istorie a revoluției, așa după cum mărturisește în scrisoarea trimisă la 19 aprilie 1859, episcopului de la Gherla Ioan Alexi. Acestuia îi scria: "sub revoluțiune pe sub pământ ascuns ținînd-o ziua și noaptea cu ferestrele închise și astupate lucrînd, cît soarele mă ajungea priveghînd și culegînd date din Diurnalele 15. și corespondențiile oblegaților Dietei, scrisi Istoria Revoluțiunei peste 200 coale scrise, și încă nefinită, care bunul meu episcop, atunci canonic, cu pacientie plăcută o au cetit toată". Lucrarea a rămas în manuscris și probabil a împărțit soarta celorlalte manuscrise ale lui Rațiu¹⁶.

Un alt capitol reprezentativ din activitatea culturală a lui Petru Rațiu îl reprezintă opera sa omiletică. Din scrisoarea menționată aflăm că încă din anii 1830-1831, pe cînd era cleric la Oradea, a ținut mai multe predici în biserica catedrală, fiind ascultat, printre alții, de Ioan Alexi, Alexandru Dobra și Vasile Erdelyi. Ajuns în parohiile Cheț, Uileacu de Beiuș, Sîmbăta și Spinuș a rostit alte predici la sfințiri de biserici, la moartea preoților și cu alte ocazii. A predicat ani de-a rîndul în biserica catedrală din Arad, una din predici, ținută în 1853 la instalarea episcopului Procopie Ivacicovici, fiind tipărită¹⁷. Sînt de reținut din această predică referirile și paralelisme pe care le face la tradiția română, citatele din literatura clasică latină, elogiul adus slujbei bisericești în limba română și crezul său despre fiii națiunii care "numai atunci vor nimeri calea către un viitor mai fericit... cînd de capul lor luminați de învățători vor străbate întunericul prejudecăților și al neștiinței"¹⁸.

Tot la Arad, beneficiind de biblioteca seminarială, Rațiu și-a definitivat opera predicatorială într-un volum a cărui tipărire a anunțat-o episcopul Alexandru Dobra de la Lugoj în 28 octombrie 1858. În răspunsul primit a fost lăudat pentru munca sa, dar în privința înștiințării de publicare a cărții a obținut o aprobare doar parțială pe cite 10 coale, fapt care l-a nemulțumit, scriindu-i episcopului Ioan Alexi.

Scrisoarea trimisă la Gherla, însoțită și de cîteva predici, era în fapt o solicitare de ajutor de la mai vechiul său prieten, căruia, cu acest prilej, îi reamintește legăturile amicale de altă dată. Prevalează însă știrile despre greutățile întâmpinate în demersul pentru tipărirea operei sale omiletice. Petru Rațiu se consideră persecutat de episcopul de la Lugoj și compară propriul destin cu cel al lui Petru Maior, arătînd că "Petru Maior a fost persecutat de episcopul său, de care persecuțiuni și acest din urmă Petru -adică Rațiu, n. ns. -a avut parte". În scrisoare amintește *Didachiile* (Buda, 1809) și *Predicele* (Buda, 1810-1811) "nemuritorului Petru Maior", lucrări despre care cunoaște, cu mare exactitate, procedura tipării lor, exprimîndu-și părerea despre valoarea lor și considerîndu-le "după geniul timpului de atunci bune". În continuare discută originalitatea propriilor predici, subliniind

16 Ioan Boroș, care a folosit *Istoria diecezei și Autobiografia*, nu face nici o referire la această lucrare despre revoluția din 1848. Deasemenea nu menționează manuscrisul volumului de predici. Este posibil ca la Lugoj să fi existat și aceste două manuscrise la data cînd Ioan Boroș și-a redactat studiul citat. Indiferent de aceasta manuscrisele lui Petru Rațiu necesită o investigație în fondul de manuscrise a fostei episcopii din Lugoj dus, din cite știm, la Timișoara.

17 Vezi nota 8.

18 Foaie pentru minte, inimă și literatură, XVI (1853), nr. 27, p. 198.

că cele mai multe nu sînt traduceri, ci "mai vîrtos originale, precum toate, care autorul nu le numai traduce, ci le întocmește jurstărilor, timpului, locului, moravurilor poporului său și Evangheliilor bisericii sale, [care] nu se pot zice șarlatane imitațiuni". Reflexiile lui Petru Rațiu privitoare la rostul predicilor sînt, în parte, formulate într-un spirit evident romantic, arătînd că marele predicator întotdeauna și-a aplicat învățăturile geniului timpului și popoarelor pe care le-a învățat și pre acesta debe să-l urmărim și noi". Referindu-se la limbajul său omiletic, îl consideră drept limba "unui român născut în mijlocul româniei austriece din Ardeal", limbaj cunoscut din predicile sale ținute în bisericile catedrale din Orădea, Arad și Lugoj. Mai amintește că multe din cuvîntări le-a împrumutat diversilor preoți, pierzîndu-se și distrugîndu-se, așa cum rezulta din *Diariul* său, un fel de autobiografie¹⁹. La sfatul lui Ioan Alexi, de a publica predicile în "Foaie pentru minte, inimă și literatură", răspunde că, deși a publicat în 1853 predica de instalare a episcopului Procopie Ivacicovici, ulterior publicarea i-a fost refuzată, încît pînă și tipărirea cuprinsului cărții, în 1859, a obținut-o numai după trei intervenții²⁰. Destăinuie hotărîrea sa, în cazul netipăririi predicilor, de a le arde pe rug.

Credem că aceste date despre viața și activitatea lui Petru Rațiu, cu tot caracterul lor fragmentar, sînt în măsură să aducă noi precizări privind biografia intelectuală a acestuia, să reactualizeze în istoriografia noastră titluri uitate sau necunoscute de lucrări istorice și omiletice rămase în manuscris, lucrări relevate de anexele care le reproducem²¹.

Illustrissime Domnule Episcopole! Domnule mie grațios Părinte!

Primind în 15 aprilie grațioasa Illustritatei tale resscriere, după reîntoarcerea mea din Banat de la lugoșiana înmormîntare a Reverendissimului Domn Prepozit Theodor Aron, conșcolariul meu, care, cum ca mîna cea dreaptă a Illustritatei sale bunului nostru episcop, așa ca mîngîietorul și păciuitoarul tuturor nu este mai mult, grăbesc cu cuvinciosul respect am da răspunsul și fragedele mele păreri:

1. După ce cu programul eđîndului meu op, încă în 28 octo[m]brie a[nul] t[recut] l-am comunicat cu grațiosul și bunul meu episcop, de acolo am primit răspunsul sub 4 novembre N° 1111, cu lauda diligenței mele, și cum că se convoiește a-mi da programul atins, de înștiințare, la publicitate, și cum că ceruta de mine aprobare pe toată înfimplarea, fiind că opul va ieși în sarcini de cîte 10 coale, atunci se va subșterne la aprobare, fieștecare sarcină, înainte, cu mai multe cuvîntări, din care se vor putea alege cele mai plăcute, cele mai ponderoase și folositoare; fiind că cînd oarecine se rezolvează a da astfel de op la tipar, debe să aibă compozițiuni cu care se îndestulească publicul după datul cuvînt în anunțatul program.

La care punct nu mă pot răbda cu o cale a nu-mi da și această [a] mea observațiune: nemuritorul Petru Maior a dat *Didachiile* sale mai înainte, apoi *Predicele*, fără de nici o aprobare ca preot bătrîn (ce eu nu pentru aceia zic ca cum nu aș fi voit a le subșterne

19 Vezi anexa și Ioan Boroș, op. cit., p. 282 notă.

20 Petru Rațiu, *Onorate domnule redactor!*, în "Foaie pentru minte, inimă și literatură", XXII (1859), nr. 8, p. 60-62. Menționăm că autorul a publicat, fără a se semna, o biografie a lui Samuil Vulcan: *Un fiu cucernic român: Viața episcopului Vulcan*, în "Foaie pentru minte, inimă și literatură", XVII (1854), nr. 21, p. 105-107; nr. 21 bis, p. 113-115 și nr. 22, p. 117-118. La sfîrșit se află indicația: "Arad, 30 dec. 1853". Biografia fiind reprodușă în revista "Familia", I (1865), nr. 17, p. 201-203, se menționează că este opera lui Petru Rațiu.

21 Scrisorile se păstrează la Arhivele Statului Cluj, Fond Episcopia, greco-catolică Gherla, 1417/1859

apropațiunii) și numai acelea le are g. catholica române, deși doară ar zice cineva că sînt cam grosolane, însă nu sînt în contra dogmelor bisericii, și după geniul timpului de atunci bune, și nu sînt în contra dogmelor bisericii, și de aceasta se folosește clerul care dorește a învăța poporul său, nici se poate presupune Illustissime Domnule Episcop, ca un preot astăzi mîine de 30 de ani să dorească a da antidogmatic ceva, dacă voiește a folosi religiei și bisericii sale. Petru Maior a fost persecutat de episcopul său, de care persecuțiuni și acest din urmă Petru a avut parte. Și totuși ieșind predicile lui la lumină episcopul lui nu le-a putut stinge lumina și scoate din uzul clerului. Fără i-a oprit Istoria bisericească, pentru că, ca istoric a scris fără lingușire și părtinire, și putrezesc sau au putrezit acum în mănăstirea Franciscanilor din Cluj 900 exemplare a acestei istorii, numai 5 care din această muzezeală, în anul 1827, am stors eu, și am adus de la unchiul meu executorul testamentului lui Petru Maior, au putut scăpa, din care știu că un exemplar și Illustritatea ta ai primit, fără de acelea care înainte de sechestrare s-au putut pe oare unde strecura.

Eu mărturisesc Illustissime Domnule Episcop! că să fi avut speșele mele cu care asfel de op să-l fi putut da la lumină, în urma legilor presei, pe responsabilitatea mea-l dădeam și aș fi asigurat pe fiecare strălucit domn ierarh de ai noștri, că nu ar fi aflat în dînșele nimic de lepădat, nici în contra dogmelor bisericii, nici în contra legilor presei. Însă condamnat de a-l da cu speșele publicului, precum văd începe a se condamna dremislitul și coptul făt, înainte de a vedea lumina, și aci se adeverește zicala: că mai fericit este cel ce nu se naște și rămîne în nimicime! că precum omine din învățații și cărturarii noștri vor zice, ca pe timpurile lui Christos, că nu poate nimica ieși bun din Galileia și Nasaretul ei, de la un persecutat și defăimat preot.

A 2. ce se ține de originalitatea lor, zic categoric: că catechizățiunile mele practice sînt toate originale sau arate-mi cineva dacă le-ar avea că pe cine am urmat și tradus, ca un nătărău? Cuvîntările în cea mai mare parte iară sînt originale, și care puține ar fi traduse se va desemna sub fiecare, că eu nu doresc cu penele altora a mă lăuda și împăna, însă nu traduse orbiș, ci compuse după geniul poporului nostru, datinile și desrădăcinîndele lui superștițiuni religioase. Iar cele la deschilinite ocaziuni mai vîrtos originale, precum toate, care autorul nu le numai traduce, ci le întocmește jurstărilor, timpului, locului, moravurilor poporului său și Evangheliilor bisericii sale, nu se pot zice șarlatane imitațiuni.

A 3^a ce se ține de imitațiunea care Illustritatea ta ai bunăteata a o pomeni, debe să mă declarez: că această întrebare nu o înțeleg, în ce semnificațiune se pune? că ajutoarele sfintei elocvențe, după studiul elocvenței sacre și regulile lui, sînt cele mai puternice imitațiunea sau urmărirea care în două tipuri se poate folosi: a) prin citire (sau **legere**) care duce pe cel ce voiește a fi orator (**quia poeta nascitur orator fit**) a citi cărți oratoricești, acelea a-și le însuși, din acelea a scoate și deduce modul argumentațiunilor, care să-l poată aplica materiei sale, geniului ascultătorilor săi, și nicicînd urmărind orbiș scrierile în acele cărți de orațiuni. Despre aceasta din Cicero prodigiul artei oratorice: "Precum cei ce umblă sub soare, pe încet se încolorează", așa cînd citesc eu (a numerosissimului Isocrat cărți) simțesc cum orațiunea mea cu culorile lui lucește. Cicero a urmărit pe Isocrat și Xenophon, S. Petru și Pavel pe Mîntuitorul lumii și învățătorul lor Christos, S. Ioan Gură de Aur pe S. Vasile și alți înaintași ai săi. Și aici debe să recunosc că pe S. Ioan Gură de Aur nu opurile lui oratoricești l-au făcut a se numi Gură de Aur, că acelea le vedem cum sînt compusă, ci frumoasa elocvență, că dacă acelea acum le va perora un orator de-ai noștri, nimeni-l va numi gură de aur. Fiind apodictic adevăr: că de se va da cea mai frumoasă predică în gura răului orator, va fi cea mai neplăcută, cea stricătoare și nu pătrunzătoare de inimi. Din contră cea mai de mijloc lucrată cuvîntare sfîntă, în gura bunului orator, va fi mai plăcută. De unde ar urma acum limbajul, care iar prin urmărire se poate de multe ori dobîndi și așa nu numai se poate în cineva inculpa urmărirea, ci fiecăruia îi este lipsă, care iar în două tipuri se poate dobîndi: b) cînd cineva e norocos de a auzi pe un vestit orator, mai întîi caută structura din lăuntru a cuvîntării care o aude, apoi argumentele evorbite, în ce ord sînt

legate și întocmite și în urma evorbitei acestor argumente, ce mișcare s-a făcut în inimile ascultătorilor și în ce mișcare a inimii și a sufletului a fost singur oratorul vorbindu-și afepturile sale, și aceste simțiri din amîndouă părțile cu ce semne din afară le-a exprimat oratorul, cu ce semne le-au primit ascultătorii. c) după acestea : cel ce voiește a urmări pe oratorul vestit auzit, de la care dorește a învăța, ce față a arătat oratorul? la fiecare afept, veselă, tristă ș.c.l., ce gesturi, adică arătări? cum a fost trupul oratorului întocmit, ca să arate plăcut cuvintele ascultătorilor săi? și această urmărire cel ce voiește sie a și-o însuși debe și-o însușească sie liber, nelegîndu-să după maimucoasa imitațiune a auzitului orator. Știu orator, Illustrissime Domnule Episcop, care pregătindu-se a cuvînta și învățîndu-și cuvîntarea sa, stătea înaintea căutătoarei și se exercita în elocvenda cuvîntare, ca să o poată zice plăcut poporului său și a și fost cel mai plăcut orator pînă la moarte. Și așa imitațiunea, astfel nu numai poate fi inculpabilă, ci e de lipsă fieștecării orator; că din cer numai un orator s-a pogorît perfect, și și acela și-a aplicat învățăturile sale geniului timpului și popoarelor pe care le-a învățat și pe acesta debe să-l urmărim și noi.

Ce se ține de limbajul meu, nu voiesc a aduce argumente teoretice, fără alăturez aci vreo patru bucăți din cuvîntările mele, că eu sînt român născut în mijlocul româniei austriece în Ardeal, am fost preot simplu, și sînt, am fost norocit a fi fost auzit încă de Illustritatea ta, de Illustritatea sa D. Episcopul meu, de Excelenția sa D. Episcopul Oradei Mari, în biserica catedrală a Oradei Mari cînd eram numai cleric; în dieceaz am ținut cuvîntări la deschilinite întîmplări, la sfințirea de biserici, la moartea proților; am perorat în biserica catedrală g.n.u. a Aradului în 5 ani în posturi și la deschilinite solemnități, am cuvîntat în catedrala diecezei noastre în Lugoj, și în urma acestora zic acum cu fruntea deschisă: că pe amvonul sacru nicicînd am vorbit să nu pătrund la inimile poporenilor, nicicînd n-am pogorît de pe amvon să nu mă roage a le da zisele cuvîntări; să le descrie alții, la care multe mi-au pierit, și în dieceza Oradei Mari, cum se vede din **Diariul** meu, și care apoi cu penele mele s-au arătat oratori. Pentru aceea ce se ține de limbajul cuvîntărilor mele, dacă pînă acum, ca preot bătrîn, nu mi-am putut însuși stilul bisericii și a poporului, nu mai pot fi demn de a mă numi preot, dar nici creștin, crescut în sînul și învățăturile bisericii.

în urmă: ce se ține de grațiosul consiliu al Illustrității tale, ca din cuvîntările mele să dau la gazetă ca să se tipărească în **Foaie** zic: că după ce și programul din **Foaia** N° 8 a.c. încă numai după vreo trei ursoriuri l-am putut dobîndi să-l dea la lumină, pînă cînd să mai aștept să tipărească una sau două predici, după ce redacțiunea zice că dînsa nu e organ bisericesc, nici este chemarea ei a predica poporului. Tipăriu s-au în anul 1853 cuvîntarea mea în **Foaia Gazetei**, cu care am primit pe episcopul Aradului g.n.u. în biserica catedrală arădană, în conflusul miilor de popor de toată plasa și așa limbajul meu s-a putut vedea, că aceasta încă răpîtă din mîinile mele, alții au dat-o la tipar, eu nicicînd dorind a străluci și a mă publica cu îngînfare, precum nici deregătorii înalte am dorit, și și oficiul vicediaconal peste plăcere și voia mea și în contra aprietei mele rugăciuni bunului meu episcop subșternute, mi s-a pus pe umeri, ca așa mai curînd să-mi ajung repausul din necazurile lumii prin deseale călătorii ca mai curînd să mă mut la moși și strămoși în eternitate.

Am fost sărac totdeauna, cum bine cred că-ți aduci aminte Illustrissime Domnule Episcop, că încă ca canonic mă împrumutai cu bani ca să-mi împlinesc lipsele, de la una angarie pînă la alta, și totuși luptîndu-mă cu sărăcia și asupritoare necazuri, n-am fost trîndav. Sub revoluțiune pe sub pămînt ascuns ținînd-o ziua și noaptea cu ferestrele închisă și astupate lucrînd, cît soarele mă ajungea priveghind și culegînd date din **Diurnalele 15.** și corespundețiile oblegaților Dietei, scrisei **Istoria Revoluțiunei** peste 200 coale scrise, și încă nefinită, care bunul meu episcop, atunci canonic cu patientie plăcută o au citit toată; am scris **Istoria diecezei Oradei Mari** de la întemeierea ei, cu viețile tuturor episcopilor (care cînd Illustritatea ta în anul 1830 erai cu nemuritorul Vulcan la Dieta coronațională ca arhivar, eu acasă rămas, răsturnai tot arhivul și culesei datele care apoi le-am folosit) pînă în timpul de față. Am dat în interesul religiei noastre broșura mea **Unio**, neavînd nici o

dobîndă, numai spesele; n-am cunoscut literator român care din edițiunea cărților să se fi înavuțit, cum nici acum pot cugeta. Iar fiindcă pe opul acestor cuvîntări am lucrat așa zicînd peste toată viața și l-am perfecționat ca profesor teologiei la g.n.u., după ce mi-au pierit pe la mulți multe cuvîntări de mine prelucrate, decît așa să se nimicească am fost cugetat a-l da la lumină, dacă jurstările și ierarhii bisericii noastre vor sprijini sudoroasa mea întreprindere, fără văzînd că se pun astfel de dificultăți, încă și despre limbajul cuvîntărilor mele, ca cum eu nu aș fi român și preot, și așa fătu' încă în zămislirea sa se sugrumă, deși astfel de dificultăți de sine se rătoarnă. După ce mai încolo: apriat văd că eu persecutat, gonit din dieceză, strigat de om fără de lege, nu pentru că doar lucrarea mea nu ar merita (că aici lucrul nu persoana ar veni în fond) ci pentru că e a mea lucrare, se încurcă cu dificultăți. Rugîndu-mă umilit ca strepusele din cuvîntările mele, spre cunoștința limbajului și lucrului, bucați, să aveți părintească bunătate a mi le retrimite deși doară nedemne și de a se citi, că mi-am propus în [ac]este jurstări a-mi pune mîinile în sîn și a nu-mi sfărma puterile suflețești și trupești spre lucrări nerespectate. Și ca nici după moartea mea să nu se îmbrace alții cu pene străine, cînd îmi va veni ora din urmă, cum mai mulți demni bărbați ai antichității au făcut, voi dispune a se pune pe rug, ca prin cel mai subțire element, trecînd și ostenealele mele în aer, să mă petreacă la nemurirea care o am țiesut în ele; unde atotputintele Dumnezeu va ști judeca drept, că oare ca serv credincios mi-am împlinit cursul acestei ticăloase vieți ?!

Pe lîngă care umilită rugăciune cu sărutarea drepte sînt al

Illustritatei tale

Arad 19 aprilie 859

cel mai umilit fiu

Petru Rațiu parohul Aradului și vicearhidiacon

II

M. Rev. în Cristos frate Petru Rațiu paroh și protopop în Arad. Gherla 28/4. 1859; 1417

Predicele M. Rev. Fr. Tale cu mine în 19 aprilie a.c. n. 106 împărtășite cu plăcere, citindu-le am văzut că acele anume sînt bune și cu multă diligența lucrate.

Io din anima mă voi bucura dacă acele tipărindu-se se vor da publicității spre a gusta din fructul ostanelilor M. Re. Fr. Tale.

Dacă vor ieși acele predici la lumină, io foarte bucuros mi le voi procura și le voi comanda și clerului concredit păstoririi mele.

Altcum retrimițîndu-ți cele comunicate și asigurîndu-te despre buna mea plecare sum în Gherla 28 aprilie 1859.

A. M. Rev. Fr. Tale...

DONNÉES CONCERNANT LA VIE ET L'ACTIVITÉ DE PETRU RAȚIU (1805 - 1876)

L'étude consacrée à la biographie intellectuelle de Petru Rațiu essaie de présenter l'éducation de celui-ci commencée à Oradea et complétée à Pesta. Pendant les dernières années d'études Rațiu vient en contact avec l'oeuvre historique de Petru Maior. Dans le climat spirituel réalisé à Oradea la ville de l'éveque Samuil Vulcan, climat favorable à une synthèse idéologique nationale, Petru Rațiu dirige ses préoccupations vers l'investigation du passé.